

Proměna zbožnosti a charakteru nejstarší reformační církve na světě, české Jednoty bratrské: Připomínka událostí vrcholící vznikem Ochranského seniorátu při Českobratrské církve evangelické

Co je Jednota bratrská

Kořeny Jednoty bratrské sahají do roku 1457, kdy byl založen první sbor Jednoty českých bratří v Kunvaldu u Žamberka¹. Jednotu bratrskou je možné – s určitou shovívavostí vůči historické diskontinuitě dané politickými a náboženskými podmínkami a vůči nutnosti světové reformace pro obnovení reformace české – považovat za nejstarší reformační církev na světě.

První konflikt v rámci Jednoty nastal již v prvních desetiletích její existence a souvisel s jejím misijním úspěchem ve městech. Tehdejší růst členské základny s sebou přinesl otázku změny vztahu ke světské moci či k možnosti zastávání světských úřadů. Část Jednoty, tzv. „Malá stránka“ si zakládala na své uzavřenosti, ta druhá část, tzv. „Velká stránka“ si uvědomovala nutnost otevření se světu.²

Pojmenování stran tehdejšího konfliktu se objevilo i v dějinách porevoluční Jednoty bratrské v 90. letech minulého století.³ Na vznik novodobého konfliktu mohlo mít svůj vliv také tzv. přestupové hnutí, kdy po vzniku Československa v roce 1918 došlo k mohutnému nárůstu členstva, a to údajně „za cenu uvolnění kázně a poklesu vyznavačské určitosti“^{4,5}

Porevoluční zápas

Strany konfliktu⁶

Přirovnání porevolučních vzniklých frakcí k Velké a Malé stránce se poprvé vyskytlo v Otevřeném dopise ze září 1993⁷, ve kterém „tradiční strana poprvé otevřeně formulovala své

¹ Povolení k usazení se dostali na přímluvu kazatele a zvoleného arcibiskupa církve podobojí Jana Rokycany přímo od Jiřího z Poděbrad. Více v. *Historie Jednoty bratrské*. Dostupné online: http://www.jednotabratska.cz/dokumenty/historie_jednoty_bratske.pdf.

² Srov. *Historie Jednoty bratrské*. Dostupné online: http://www.jednotabratska.cz/dokumenty/historie_jednoty_bratske.pdf.

³ Toto pojmenování stran konfliktu převzal také pořad „Beránek na kusy trhaný“, který o celé situaci informoval.

⁴ Srov. *Historie Jednoty bratrské*. Dostupné online: http://www.jednotabratska.cz/dokumenty/historie_jednoty_bratske.pdf.

⁵ „S lítostí vyznáváme, že Jednota bratrská v minulosti sešla z cesty svých otců, kteří usilovali o zbožnou a vyznávající církev. Když se v období přestupového hnutí stala „lidovou“, byli za členy přijímáni lidé bez důrazu na osobní vztah ke Kristu a Boží slovo nemělo v církvi závaznou autoritu. Do služby byli jako kazatelé přijímáni i lidé, kteří nebyli znovuzrozeni a svým životem Krista zapírali (sňatky s nevěřícími ženami, životem v sexuální nečistotě, trpěním okultních praktik ve vlastních rodinách či sborech), zatímco zbožní byli vysmíváni a jejich volání k pokání a obrácení bylo odmítáno.“ *Vyznání ke Dni pokání Jednoty bratrské*, dokument, který byl přijat shromážděním 275 kazatelů, starších a členů Jednoty bratrské 1. 12. 2000 a který reagoval na skutečnost rozdělení.

⁶ Pojmenování jednotlivých stran konfliktu a vysvětlujících zkratk či nálepek nebylo málo a jak už to bývá, vesměs podstatu sporu nevystihovaly. Tak byly pro popis napětí použity nálepky: lidové versus vyznavačské pojetí církve, zastánci a dědici přestupového hnutí versus zastánci obnovy a návratu ke kořenům, zastánci křtu nemluvnat versus zastánci vyznavačského křtu v dospělosti a odpovědného členství, nejčastěji však tradiční versus charismatici.

⁷ „Zvláště během posledního roku jsme se dostali do situace, kdy jsou ti, kdo chtějí podržet dosavadní učení i formy sborového života, přirovnáváni k Malé stránce, k tradicionalistům, kteří ulpěli na mrtvé litéře učení

obavy z postupné proměny církevního učení⁸ a bohoslužebné praxe směrem k tehdy velmi populární charismatické formě zbožnosti. Vyjadřovala též své rozčarování nad chováním a postoji charismaticky orientovaných služebníků v církvi, kteří podle ní nebrali při svých reformách nejen bohoslužebného pořádku, ale i církevních řádů dostatečný ohled na dlouholeté členy církve. Vyčítala jim též neupřímnost a nadřazené chování, protože výrazně charismaticky orientovaná tzv. Velká stránka údajně nebrala na tyto stížnosti zřetel.

Krise měla být ukončena rozhodnutím synodu, kdy verdikt nad těmi sbory, které odmítli nově zvolené vedení tzv. Velké stránky respektovat, zněl: „Synod konstatuje, že jmenované sbory (tzv. Malé stránky – pozn. aut) se oddělily z České provincie Jednoty bratrské. Z toho důvodu synod jako nejvyšší orgán Jednoty v ČR na základě článku 3. 42.1 řádu Jednoty bratrské ruší sbory Jednoty bratrské v Jablonci, v Koberovech, v Praze, v Rovensku a v Železném Brodě jako samostatné organizační jednotky církve. Toto rozhodnutí vstupuje v platnost dne 4. 10. 1999.“⁹ Od tohoto dne tedy měla být Jednota opět jednotná, bez zátěže minulosti a svazující tradiční formy zbožnosti.

Ve stejné době, tedy 3. 10. 1999 se konala i konference tzv. Malé stránky, tedy Distriktu Jednoty bratrské. Rada Distriktu zde byla pověřena jednáním s Českobratrskou církví evangelickou o přechodném přiřazení 7 sborů (Jablonec nad Nisou, Koberovy, Praha, Rovensko pod Troskami, Tanvald, Ujkovice, Železný Brod) a dvou skupin (Potštějn, Turnov) jako další seniorát (ochranovský) do struktur Českobratrské církvi evangelické.

Následně bylo na 30. synodu Českobratrské církve evangelické (dále ČCE), konaném ve dnech 18.–21. 11. 1999 rozhodnuto o přijetí Ochránovského seniorátu Jednoty bratrské (dále JB) do struktur ČCE. Zde byl vytvořen jediný negeografický seniorát, kterému byla dána jistá autonomie a prostor pro pěstování vlastní tradice a odkazu.¹⁰ Jméno Ochránov souvisí s obnovenou Jednotou ve městě Ochránov na území hraběte Zinzendorfa.¹¹

Tento článek osvětluje postupující napětí i samotné jádro konfrontace rozdílných způsobů zbožnosti, které vedly k již smírně neřešitelnému konfliktu. Samotná krize nastala synodem 14.–16. května 1998 v Nové Pace, kdy byla zvolena nová Úzká rada, zřetelně reprezentující pouze sbory liberecko-charismatické orientace a skončila dne 4. 10. 1999 zrušením tradičních sborů a skupin, které následně požádaly o začlenění do struktur ČCE jako tzv. Ochránovský seniorát.

Pozadí krize

předků a nechtějí se dát vést Duchem k věcem novým. Nedomníváme se, že je toto nařčení oprávněné.“ Srov. Kol. autorů, *Otevřený dopis sestrám a bratřím v Jednotě bratrské*, 1993.

⁸ Přepis promluvy komentátora M. Otřísala v pořadu *Beránek na kusy trhaný*, Česká televize 1999.

⁹ Přepis citovaného rozhodnutí synodu ze záznamu použitého v pořadu *Beránek na kusy trhaný*, Česká televize 1999.

¹⁰ „Ustavení seniorátního výboru Ochránovského seniorátu při slavnostním shromáždění 16. dubna 2000 se zúčastnili synodní senior Pavel Smetana a biskup Jednoty bratrské Adolf Ulrich“ Srov. Zpráva o vývoji situace v Jednotě bratrské v roce 2000. (Železný Brod, 10. 12. 2000) Dostupné na: <http://home.tiscali.cz/ca266494/jb-cz/zel-brod/jbozb-sbordop2000.htm> Srov. též. Brož, M. Ještě ze Synodu ČCE, Seniorát Ochránovský, *Kostnické jiskry, Evangelický týdeník* 3/2000.

¹¹ Srov. Vojtíšek, Z. Rozdělení dokonáno, *Dingir* 3/2000, str. 11–12.

Na počátku růstu značného napětí a potíží s ním spojených stálo probuzení sboru v Liberci. Tento sbor, který v sobě nesl dědictví letničně orientovaného kazatele Josefa Votrubce (1919–1986) a otevřenost pro evangelikálně-charismatický typ zbožnosti, se pod vedením nastupujícího kazatele původem z Církve bratrské, Evalda Ruckého (1959), „zcela proměnil a stal se jakoby mateřskou lodí charismatické proměny Jednoty“.¹²

Probuzení sboru v Liberci bylo neskutečně prudkého charakteru i ve srovnání s růstem a probuzením sboru ČCE na Maninách a to vzhledem ke změně politickým a společenským poměrům po Sametové revoluci. Již v předrevolučních letech poskočila členská základna z původních 35 členů na 110, následující rok počet poskočil téměř na tři sta a rychlý růst v rané porevoluční době pokračoval.

Pro nedostatečnou kapacitu modlitebny se nedělní bohoslužby přesouvají na podzim roku 1990 do prostor kina Varšava, později ze stejného důvodu do většího kina Lípa s kapacitou 450 míst. Brzy tyto prostory pro konání nedělních bohoslužeb nestačí a sbor se proto přesunul do libereckého domu kultury s kapacitou 700–1000 míst.¹³

Sbor se navíc pod vedením Evalda Ruckého rozrostl i personálně. Od roku 1990 do roku 1992 sbor zaměstnával šest kazatelů a tři pomocníky. Počty spolupracovníků s rostoucím počtem členů libereckého sboru vzrůstaly také. Nastala překotná reorganizace sboru, a to zvláště z pastoračních důvodů.

Správce sboru Evald Rucký zajistil sborovou reorganizaci prostřednictvím důrazu na specifickým způsobem vedené skupinky a na autoritu jejich vedoucích. Vzhledem k prudkému růstu nebylo totiž reálné, aby pastorační vykonávali „kazatelé mající službu v kanceláři sboru“ a proto byla „vyvinuta maximální snaha, aby byly ustanoveny pastorační i jiné služby v rámci domácích skupinek“.¹⁴ Slabinou tohoto modelu nicméně byla jistá nevyzrálость těch, kdo „do služby vedoucích skupinek vstupovali“. Neocharismatické učení „o poslušnosti autoritám daných samotným Bohem do božího lidu“ pomáhalo tento model udržet, nicméně mělo za následek také nedostupnost korekce či nápravy v případě pastoračních či teologických pochybení nebo i osobních selhání.

Rapidním nárůstem členstva sboru a jeho misijní angažovanosti narůstala také propast mezi těmi, kteří ve sboru už dlouhodobě pobývali a již ho téměř nepoznávali a těmi nově příchozími.¹⁵ Následovaly odchody starších členů z libereckého sboru. Tito členové poukazovali na úplnou proměnu bratrských bohoslužeb směrem k charismatické až neocharismatické podobě a formě zbožnosti.¹⁶ Zdá se, že se liberecká orientace tyto důrazy minimálně navenek snažila tlumit, nicméně ve srovnání s naprosto protikladnými důrazy teologie tradiční části její snaha nemohla být dostačující.

¹² Přepis promluvy komentátora M. Otřísala v pořadu *Beránek na kusy trhaný*, Česká televize 1999.

¹³ Srov. Matějovská, A. *Jednota bratrská a její rozkol*, ročníková práce, ETF, Praha 2012, str. 20.

¹⁴ „Výzva.“ Sborový zpravodaj *Probuzení*, 7/1991, Jednota bratrská Liberec, 1991, str. 9.

¹⁵ Srov. Matějovská, A. *Jednota bratrská...*, str. 21.

¹⁶ „Zřetelnými předměty sporu se staly důsledky skutečnosti, že někteří evangelikálně orientovaní věřící hlavně z oblasti libereckého sboru začali recipovat podněty tzv. neocharismatického hnutí. Jednalo se především o tzv. evangelizaci boží mocí (tedy o misi se spektakulárními zázračnými projevy), o snahu zavést neformální úřad apoštolů a o vliv tzv. teologie prosperity.“ Srov. Nešpor, Z. R.; Vojtíšek, Z. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, Karolinum, Praha, 2015, str. 366.

Díky úspěšným evangelizacím vznikly kolem Liberce nové sbory a skupiny a byli ordinováni další správci sborů. Tradičně orientované sbory tyto ordinace odmítali. Na základě již zmíněného Otevřeného dopisu ze září 1993 docházelo k rozhovorům o oddělení. Vzhledem k nejasné hranici mezi tradičními a tzv. charismatiky i v rámci jednotlivých sborů však nebylo možné návrhy konkretizovat. Navíc, rozdělení nebylo ani možné provést, protože to tehdejší zákon o církvi neumožňoval.

Mezi jednotlivými sbory JB tak narůstalo napětí a vzájemné odcizení, umocněné navíc skutečností, že ve vedení církve, v tzv. Úzké radě (dále ÚR) převažovali evangelikálně a charismaticky orientovaní kazatelé. Sbory vzniklé libereckou misí a jejich vedoucí byli pastoračně spjati s Evaldem Ruckým. Ten byl posléze také uvolněn z kazatelského místa v Liberci pro širší nadsborovou službu. Uskutečnilo se několik společných pastorálek a konferencí s Křesťanskými společenstvími, což vedlo tradiční členy Jednoty k obavám, že jsou svědky postupných kroků ke sloučení obou církevních uskupení charismatického ražení. Svoji bezmoc tradiční sbory řešily pěstováním tradice uvnitř svých společenství, jistou izolovaností uvnitř své církve a upozorňováním na dlouhodobou a neakceptovatelnou proměnu charakteru JB. V této situaci se nacházely nejpozději od roku 1994.

Vyhrocení situace

Vyhrocení situace však nastalo až konfliktem v ÚR asi o 4 roky později, kdy došlo k vyprofilování mezi evangelikálně-charismatickou formou zbožnosti držící se denominační příslušnosti a dbající na dobré vztahy v rámci ekumeny, a postoji liberecké orientace zastávající nenedenominační eklesiologii a důrazy blížící se plánovité obnově církve na základě idejí Nové apoštolské reformace. Na stranu tradičních sborů se tehdy přimkli i ti kazatelé, kteří dosud vyznávali spíše vyznavačské až evangelikálně-charismatické důrazy¹⁷, kterým však byly značně cizí důrazy Nové apoštolské reformace. Rozdělení v JB bylo tedy nejen rozdělením mezi tradičními a charismatiky, ale zvláště mezi charismatiky zastávajícími ideje obnovného charismatického hnutí (čili vnitřní proměny stávající církve při zachování stávajících církevních struktur a řádů) a tzv. neocharismatiky zastávajícími ideje nutné proměny církve prostřednictvím nově povoláných úřadů apoštolů a proroků a proměny církevních struktur a řádů shora směrem k tzv. nenedenominační eklesiologii.

Rozbuškou vyhrocené situace však byl až zákaz činnosti Evaldu Ruckému. Ondřej Halama a Bohumil Kejř jako dva členové ÚR, bez svého třetího člena Jaroslava Plevy, silně nakloněnému liberecké sborové praxi, se po poradě s biskupem A. Ulrichem rozhodli dne 6. 4. 1998 vyslovit Evaldu Ruckému zákaz k duchovní a ke kazatelské činnosti do vyšetření celé situace a znovu otevřít rozhovory¹⁸ o závažných otázkách praxe libereckého sboru, jeho

¹⁷ Srov. Matějovská, A. *Jednota bratrská...*, str. 32. Srov. Halama, O. *Co se to stalo v Jednotě bratrské?* Turnov, 20. února 1999.

¹⁸ Protože se vůči jejich rozhodnutí zvedla vlna nevole, O. Halama a B. Kejř oslovili všechny kazatele, staršovstva, sbory JB a snažili se vysvětlit důvody svého jednání. Jako hlavní body uvedli to, že se setkali s bývalými členy libereckého sboru, kteří vypovídali o „traumatizujících a bolestných zkušenostech, které v libereckém sboru v souvislosti s odchodem nebo vyloučením zažili. Srov. MATĚJOVSKÁ, A. *Jednota bratrská a její rozkol*, ročníková práce, ETF UK, Praha 2012, str. 34.

silné výlučnosti, o nenáležitém uplatňování autority vedoucího,¹⁹ o extrémním pojetí víry a biblicky nezakotveným uplatňování autority a duchovního boje.²⁰ Zároveň také obdrželi zprostředkované informace od kazatelů jiných církví v Liberci o špatných ekumenických vztazích s Jednotou bratrskou v Liberci a o pastoračních problémech těch, kdo z tohoto sboru odešli.²¹ Proto o zákazu činnosti E. Ruckému a dalších krocích ohledně porady s biskupy z kontinentální provincie informovali také dopisem Radu starších sboru Jednoty bratrské v Liberci s tím, aby křivdy, které byly učiněny, byly napraveny. Důvodem zákazu tedy bylo vícero svědectví a stížností na psychickou manipulaci včetně několika případů hospitalizace na psychiatrickém oddělení v nemocnici v Liberci.²²

Tento krok však vzbudil značné pobouření. Vedení církve bylo v krátkém čase posláno téměř 400 dopisů věřících, kteří na zákaz činnosti reagovali.²³ Tyto dopisy byly určeny synodu na podporu obhajoby E. Ruckého ve věci rozhodnutí o jeho další činnosti, a pisatelé v nich vyjadřovali Ruckému vděčnost za jeho pastorační péči, obdiv a přízeň a kladně hodnotili jeho pastorační přístup a pomoc. Tyto dopisy nepocházely jenom od členů libereckého sboru, ale také z ostatních sborů Jednoty bratrské a dokonce i z jiných církví a křesťanských institucí.²⁴

Evald Rucký byl nejspíše ujistěn o plné podpoře staršovstva sboru v Liberci a následně se odvolal k synodu.

Rozhodují synod se odehrál 14.–16. května 1998 v Nové Pace. Konstatoval, že zákaz činnosti E. Ruckému byl neplatný od samého počátku. Na tomto synodu též byla na další tříleté období zvolena nová ÚR ve složení Petr Krásný, Evald Rucký a Jaroslav Pleva, zřetelně reprezentující pouze sbory liberecko-charismatické orientace.

Nicméně, ohledně platnosti tohoto synodu bylo hodně sporů a protichůdných informací.²⁵ Synod se odehrál až po protestním odchodu třetiny všech synodálů, zbytku tradiční Jednoty,

¹⁹ Srov. „V rozhovorech tito bratři a sestry, kteří opustili liberecký sbor, mluvili především o obcházení pravomoci rady starších, o zamlčování informací z Jednoty bratrské a z dalších křesťanských církví, o rozdmýchávání neshod mezi manželi. Člen, který neměl stejný názor jako jeho nadřízená autorita, byl podle nich stigmatizován, názory a jednání členů podléhaly nezdravě přísné kontrole.“ Více v. Spalová, B. Bůh ví, proč Studie pamětí a režimů moci v křesťanských církvích v severních Čechách, Disertační práce, Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd, Institut sociálních studií, Praha 2008, str. 127–128.

²⁰ Prohlášení zástupců části sborů, skupin a kazatelů Jednoty bratrské k tzv. Nezávislé vyšetřovací komisi, 7. prosince 1998. Dr. J. Halama Jr., B. Kejř, J. Polma. Dopis.

²¹ „Extrémní je také často následný způsob exkomunikace. Lidé ze sboru byli varováni před stykem s vyloučenými, přestali je zdravit. Někteří vyloučení křesťané však nalézají místo v jiném křesťanském sboru. Ti, kteří ze sboru odcházejí, jsou často v hlubokém sebeobvinění, strachu z Boží odplaty a z vyřazení z Boží milosti.“ Viz. Dopis Kazatelům, radám starších a sborům Jednoty bratrské z 6. 5. 1998. Srov. MATĚJOVSKÁ, A. *Jednota bratrská a její rozkol*, ročníková práce, ETF UK, Praha 2012, str. 34.

²² Srov. Halama, O. *Co se to stalo v Jednotě bratrské?* Turnov, 20. února 1999. Str. 5.

²³ Zpráva Nezávislé vyšetřovací komise zmiňuje 369 dopisů různého rozsahu od 164 mužů a 205 žen, které byly ve zprávě analyzovány. Srov. Závěrečná zpráva Nezávislé vyšetřovací komise zpracovaná pro mimořádné zasedání Synodu Jednoty bratrské v Nové Pace 12.–13. března 1999, str. 22.

²⁴ Zpráva Nezávislé vyšetřovací komise udává, že: „pisatelé pocházeli celkem z 53 sborů z 8 různých denominací (JB – 20 sborů, KS – 17 sborů, VB – 6 sborů, Bratrská jednota baptistů – 4 sbory, CČSH – 2 sbory, ČCE – 2 sbory, ECM – 1 sbor a sbor Dobrá zpráva) a z dalších křesťanských institucí – Studentské křesťanské misie, Aglow, Křesťanské misijní společnosti. Srov. Zpráva Nezávislé vyšetřovací komise zpracovaná pro mimořádné zasedání Synodu Jednoty bratrské v Nové Pace 12.–13. března 1999, str. 22.

²⁵ Srov. např. Pleva, J. Kazatelům, Radách starších a sborům Jednoty bratrské. Dopis ze dne 6. 6. 1998. Halama, J. Jr. Co se děje v Jednotě bratrské? *Kostnické jiskry – Evangelický týdeník*, 24/1998; Helis, J. Co se děje v Jednotě bratrské? *Život víry* 98/9, str. 21–22. Hejzlar, P. Synod Jednoty bratrské, *Život víry* 98/9, str. 29. + Poznámka k textu šéfredaktora T. Dittricha. Doksanský, D. Situace v církvi někdy volá do nebe. *Život víry* 98/9, str. 29 +

a neměl tak (podle minoritní skupiny) potřebnou většinu. Příznivci liberecké orientace nicméně byli přesvědčeni, že zde potřebná většina byla a synod pokládali za platný. Synod navíc ustanovil vyšetřovací komisi, aby obvinění prošetřila, a přijal dokument Obrana a vyznání, v němž se většina bránila vůči obviněním z nebiblické teologie i praxe.

Na tento synod reagoval biskup Jednoty bratrské Adolf Ulrich dopisem, ve kterém dal najevo, že nesouhlasí s volbou vedení, ani se způsobem, jakým volba probíhala, zopakoval své přesvědčení, že sbory, které přijímají Ruckého způsobu, duchovně do Jednoty nepatří a měli by z ní odejít a prohlásil, že není ochoten na návrh tohoto vedení nikoho ordinovat a ani nepověří žádného ze zahraničních biskupů, aby tak bez jeho výslovného souhlasu učinil.²⁶

Závěry Nezávislé vyšetřovací komise, která svou Závěrečnou zprávu zpracovala pro mimořádné zasedání Synodu Jednoty bratrské v Nové Pace 12.–13. března 1999, Ruckého postupy neodsoudily, „komise nezjistila takové jednání E. Ruckého, které by vykazovalo známky nedostatku úcty k osobnosti a právům člověka“²⁷, nebyla sto prokázat přímou souvislost mezi Ruckého jednáním a psychickými problémy osob, které za původ svých problémů označili kontakt s Jednotou bratrskou v Liberci a nebyla sto potvrdit a prokázat ani další výroky a tvrzení tradiční části Jednoty a jejich představitelů ohledně deformované a nebiblické teologie²⁸, ekumenické izolaci²⁹ a sektářství.³⁰

Poznámka k textu šéfredaktora T. Dittricha. Otevřený dopis šéfredaktorovi T. Dittrichovi. „Normalizační“ žurnalistika Života víry, 12 správců sborů a kazatelů Jednoty bratrské. A další.

²⁶ A. Ulrich, Prohlášení k současné situaci v české Jednotě bratrské, dopis, 30. května 1998, Praha. Srov. též Dopis představitelům církví z ERC z 11.5.1999 od zvolených představitelů menšiny Jednoty Bratrské (J. Halama Jr., B. Kejř a J. Polma) ve kterém se uvádí, že biskup A. Ulrich přirovnal situaci a vývoj v JB k pirátskému získání lodi, kdy se nejdříve piráti přihlásili jako posádka a poté ostatní vyházeli přes palubu. Toto přirovnání citoval též E. Rucký v reportáži Beránek na kusy trhaný, Česká televize 1999.

²⁷ Závěrečná zpráva Nezávislé vyšetřovací komise zpracovaná pro mimořádné zasedání Synodu Jednoty bratrské v Nové Pace 12.–13. března 1999, str. 33.

²⁸ Zpráva uvádí: „Jde o určitý typ charismatické teologie, která je v pohybu.“ Závěrečná zpráva..., str. 34. Ve své zprávě M. Heryán (str. 29) konstatuje, že příčinou napětí v JB není charismatická obnova a že charismatická orientace sama o sobě nevnesla do církve napětí a doplňuje, že O. Halama se k tomuto směru hlásí a B. Kejř pro něj má pochopení. Nicméně, poukazuje na nelaskavé výroky na adresu „tradičních“ církví v tisku sborového zpravodaje Probuzení v Liberci a poznamenává, že „mít autoritu nad lidmi je velkým pokušením“ a že je otázka, „je li autorita vždy moudrá a laskavá“. M. Heryán též kriticky hodnotí „mocné modlitby“ dávající Bohu „právo, aby mohl začít jednat“ (Probuzení 92.5) když uvádí: „Jak je to blízké magické manipulaci se svatým a suverénním Bohem!“ Tento způsob modlitebního života je podle něj jako „siláctví, cizí Božímu slovu“. Hrozby kletbou nad těmi, kdo odcházejí uvádí jako příklad duchovního vydírání a poznamenává, že apoštol se dovedl radovat i z práce odpůrců, kteří mu působili bolest. Vznáší otazník nad démonologií, když se odvolává na Probuzení 92.7. „Odkud se mohla vzít obvinění, že některý sousední sbor je posedlý démony? Že odchod z místního sboru je odchodem z Božího království pod vládu satana? Naléhavě libereckým doporučuje k hlubokému studiu a modlitbám listy do Korintu. Nicméně konstatuje, že liberecký sbor a jeho správcové ví, že jsou ovlivňováni zahraničními hosty a jejich literaturou, pozitivní vlivy přijímají a od negativních se distancují. Závěrečná zpráva..., str. 30.

²⁹ Zpráva uvádí: „Viděno očima představitelů některých jiných církví však vztahy s JB v Liberci nejsou optimální. Závěrečná zpráva Nezávislé vyšetřovací komise zpracovaná pro mimořádné zasedání Synodu Jednoty bratrské v Nové Pace 12.–13. března 1999, str. 34.

³⁰ Stojí za pozornost, že v některých dokumentech menšiny, zvláště pocházejících od O. Halamy se opakovaně upřesňuje, že roztržku není možné interpretovat jen jako spor mezi těmi, kdo chtějí duchovní oživení a lze je označit jako charismatické křesťany a těmi, kdo se duchovnímu oživení brání. Poukazuje na fakt, že také v menšině jsou ti, které lze označit jako „charismatické křesťany“ a za skutečný zdroj problémů označuje jednání, které je velice vzdáleno nejen bratrským vztahům, ale i elementární slušnosti. Konkrétně uvádí: „Charakteristické je, že našemu odchodu je bráněno, protože prý štěpit církev je hřích, když však současná ÚR přibírá duchovní a skupiny z jiných církví, pak se nad tím nevznáší žádný otazník přesto, že dochází k rozdělení sborů (ECM Ostrava, ČCE Benešov). Srov. Dopis představitelům církví z ERC z 11. 5. 1999 od

Závěry Nezávislé vyšetřovací komise však minoritní část Jednoty odmítla přijmout. Už 7. prosince 1998 reagovala tzv. Prohlášením zástupců části sborů, skupin a kazatelů Jednoty bratrské k tzv. Nezávislé vyšetřovací komisi, ve kterém mimo jiné uvedla, že komise byla ustavena jednostranně a proto nemá mandát k prošetřování věci, které se týkají celé církve, že tato komise nemá souhlas biskupa Jednoty bratrské k řešení otázek věroučných a pastoračních a že je personálně spjata s KMS,³¹ čili s platformou sdružující nezávislé charismatiky v České republice.

Řešením vzniklé krize mohlo být připojení minoritní část Jednoty bratrské k Evropské kontinentální provincii (a to i s nemovitým majetkem minoritní části české Jednoty bratrské). Nicméně, tento návrh synod neschválil.³² Oficiální linie, zastupující v církvi většinu, dala najevo, že „vznik Distriktu v rámci Evropské kontinentální provincie není vůlí synodu“³³ a to proto, že by bylo zjevné rozdělení církve, kterému se snažila zabránit. Navíc neviděla důvod „ponechávat majetek Jednoty bratrské, který přece patří církvi“ nově vznikajícímu subjektu tvořenému sbory a lidmi, kteří Jednotu přece z vlastní vůle opustili.³⁴ Mnozí členové Jednoty bratrské, včetně správců nově ustanovených sborů neměli totiž o nějakých problémech tušení a posléze nerozuměli ani podstatě vlekoucí se krize. Minoritní, tradiční čili „nepřizpůsobivá a vůči změnám zaujatá“ část Jednoty bratrské pro ně představovala vzbouřence, kteří chtějí jen rozdělení. Oficiální linie, zastupující v církvi většinu proto nebyla sto vidět propastný rozdíl mezi deklarovanou bratrskou formou zbožnosti a entuziastickou formou, kterou sama představovala.

Následně, během jednoho roku zrušilo nové vedení JB pracovní smlouvy u těch kazatelů, kteří nejednali v souladu s oficiální linií³⁵ a jmenovali nové kazatele bez souhlasu příslušných

zvolených představitelů menšiny Jednoty Bratrské (J. Halama Jr., B. Kejř a J. Polma); Za podivné je možné označit také chování ze strany většiny – prudký odpor a administrativní snahy o zabránění jakéhokoliv užití jména Jednoty bratrské pro registraci menšiny, když oznámili, že se hodlají nově zaregistrovat jako „Ochranovská Jednota bratrská“. Viz. Všem sborům Jednoty bratrské, dopis z listopadu 1998 od J. Halama Jr., B. Kejř a J. Polma.

³¹ Více v: Prohlášení zástupců části sborů, skupin a kazatelů Jednoty bratrské k tzv. Nezávislé vyšetřovací komisi, 7. prosince 1998, v Železném Brodě, dopis Dr. J. Halama Jr., B. Kejř, J. Polma.

³² Srov. Matějovská, A. Jednota bratrská a její rozkol, ročníková práce, ETF, Praha 2012, str. 37.

³³ Sborům Jednoty bratrské, členové synodu Jednoty bratrské, dopis, v Nové Pace dne 2. října 1999.

³⁴ „Připadá nám neuvěřitelné, že představitelé ER (ekumenické rady – pozn. aut) napomínají jednu ze členských církví za to, že dodržuje vlastní církevní řád a v rámci zákonů této země brání, aby byl rozchvácen její majetek! [...] Jsme zděšeni tím, že lidé, kteří zkoušejí vytunelovat církev, mají u představitelů jiných církví zastání. [...] Jednota bratrská [...] nechce připustit, aby malá skupina v církvi uchvátila majetek, který jí nepatří? [...]“ Srov. Pleva, J. Reakce na dopis představitelů ERC z 11. 6. 1999.

³⁵ Srov. např. Svědectví z Prahy: „[...] přesto, že úřadující Úzká rada přistoupila na podmínku, že se během této doby zdrží jakýchkoli rozhodnutí, které by mohly negativně ovlivnit celý proces vzájemného smíření, dostalo během roku postupně všech osm kazatelů z "tradičních" sborů výpověď' (a nebo jim nebyla prodloužena pracovní smlouva, pokud ji měli na dobu určitou, anebo na ně byl činěn hrubý nátlak na rozvázání pracovního poměru dohodou). A to vesměs bez jakékoliv diskuse se staršovstvy příslušných sborů! Postižené tradiční sbory ale zůstaly solidární se svými kazateli a i když jim přestal jít plat od Úzké rady, rozhodly se založit si společně vlastní fond, aby mohli své propuštěné kazatele platit. Staršovstva sboru se postavila proti tomu, aby jejich kazatelé byli vyhozeni na dlažbu pouze z těchto charismaticko-ideologických důvodů. Nicméně nezůstalo při tom – začal útok charismatiků na naše budovy a na náš majetek. [...]“ Anonymní svědectví z Prahy (s komentářem Petra Hermana), *Jak charismatici ovládli Jednotu bratrskou*, Grano Salis, 24. červenec 2002. Dostupné v archívu Společnosti pro studium sekt a nových náboženských hnutí. Též dostupné na: <http://www.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=964&mode=nested&order=0&thold=0>

sborů,³⁶ a to i přesto, že tyto kroky byly v protikladu s pokyny Rady světové UF, která se snažila o smíření obou stran a vyřešení konfliktu. Aby nedošlo k převodu majetku, byly v některých případech modlitební místnosti a některé další církevní objekty „zajištěny“, dveřní zámky vyměněny³⁷ a dispoziční práva k bankovním účtům byla změněna. Počínání nového vedení vykazovalo na některých místech rysy kulturní revoluce.³⁸

Synod, který se konal 1–2. 10. 1999 v Nové Pace konstatoval, že se sbory Jablonec nad Nisou, Koberovy, Praha, Rovensko pod Troskami a Železný Brod samy oddělily od JB v ČR a proto byly jako samostatné organizační jednotky církve ke dni 4. 10. 1999 zrušeny. Těmito kroky se dokonce i jediný český biskup Jednoty, ThDr. Adolf Ulrich³⁹, jehož funkce je doživotní, ocitnul mimo JB, jelikož i jeho sbor byl zrušen.⁴⁰

Ve stejné době, tedy 3. 10. 1999 se konala i konference Distriktu JB. Výsledkem bylo jednání s ČCE o přechodném přiřazení 7 sborů (Jablonec nad Nisou, Koberovy, Praha, Rovensko pod Troskami, Tanvald, Ujkovice, Železný Brod) a dvou skupin (Potštejn, Turnov) jako další seniorát (ochranovský) do jejich struktur.

³⁶ „Navrhovatelé však i nadále usilovali o připojení k Evropské kontinentální provincii a registrování jako samostatného subjektu v rámci České republiky. Počátkem května prohlásili, že ÚR není jejich vedením, a odmítli plnit finanční povinnosti. Vedení Jednoty bratrské poté propustilo Jiřího Polmu a Bohumila Kejře, kteří spoluvytvořili toto prohlášení.“ Srov. Matějovská, A. *Jednota bratrská...*, str. 37. Srov. též: Německý, Miroslav, *Jednota bratrská, problém jejích současných struktur*, seminární práce, Teologie křesťanských tradic, ETF UK. Dostupné v archívu Společnosti pro studium sekt a nových náboženských hnutí. Srov. též. Herman, Petr. *Jak charismatici ovládli Jednotu bratrskou*, Středa, 24. červenec 2002. Dostupné na: <http://www.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=964&mode=nested&order=0&thold=0>

³⁷ „V sobotu, 5. června tu byla, přišla dopoledne sestra Kejřová se žádostí, že se u nich něco děje a s prosbou o to, abych byl přítomen jako svědek toho co se děje. Když jsem sem přišel, tak tu byla skupina lidí, administrátor nový nebo správce sboru Petr Šuk a byli s ním asi tři mládenci a zámečnická služba, která ukončila svoji práci, vyměnili zámky.“ Přepis promluvy Josefa Červeňáka (z Evangelické církve metodistické) v pořadu *Beránek na kusy trhaný*, Česká televize 1999. „Bylo tam třeba těch šest set podpisů na tu novou registraci a ústava a byli tam originály, prostě co jsme měli ze Světové Jednoty... Přepis promluvy B. Kejře. (tamtéž). „Do této chvíle nemáme písemně ani řádku, že by tu byl nový správce, nebo něco takového, bez pokusu kontaktovat, první pokus o kontakt byl poté co násilně vstoupili do našich místností, pobral kde co tady ze sborové dokumentace a potom do kastlíku na odchodu vhodil lístek, že by se rád setkal a domluvil o spolupráci. Takže, já nevím, no, rozum, pokud člověk nějaký má, zůstává stát.“ Přepis promluvy J. Halamy, jr. tamtéž. Na jeho slova reaguje Petr Krásný v tomu pořadu tím, že „Petr Šuk napsal staršovstvu dopis, ve kterém vyjadřuje svou touhu (sic!), aby to bylo co nejméně bolestivé...“ „Jak jsme posléze zjistili, protože byl u mě až ve večerních hodinách (asi Petr Šuk), že předtím ještě zablokoval účet pražskému sboru.“ Přepis promluvy B. Kejře. (tamtéž).

³⁸ Potštejnský kostelík byl vystěhován, původní vyřezávané lavice a další původní vybavení prodáno a z církevního prostoru se měla stát dílna a sklad klavírů. Srov. Halama, O. Dopis k situaci v Potštejně, *Nové Bratrské listy*, 5/2000, II. ročník, str. 22. O situaci pojednává též dopis členů staršovstev Ochránovských sborů ekumeně: „To, co se nestalo v Jednotě bratrské po čtyřicet let totality, to vykonali P. Krásný, J. Pleva a E. Rucký v průběhu jednoho roku.“ Cit. tamtéž. (Potštejnský sbor dokonce byl ustanoven 16. října 1870 jako první sbor v Čechách po Císařském patentu z roku 1861.) Srov. *Historie Jednoty bratrské*. Dostupné online: http://www.jednotabratrska.cz/dokumenty/historie_jednoty_bratrske.pdf.)

³⁹ Biskup Jednoty bratrské Adolf Ulrich zemřel dne 6. července roku 2002, bylo mu devadesát tři let. Srov. Zdechovský, T. Zemřel biskup Jednoty bratrské Adolf Ulrich, Křesťané se rozloučí s biskupem 20. července, publikováno 15. července 2002. Internetový magazín Christnet. Dostupné na: http://www.christnet.eu/clanky/2501/zemrel_biskup_jednoty_bratrske_adolf_ulrich.url

⁴⁰ Situace se týkala sborů v Jablonci n. N.m Železném Brodě, Koberovech, Rovensku a v Praze. (Zrušeny byly k 4. 10. 1999.) V nouzi se dále ocitli kazatelské stanice v Tanvaldu a Ujkovicích a dvě skupiny z rozštěpených sborů v Turnově a Potštejně. Srov. Brož, M. Ještě ze Synodu ČCE, Seniorát Ochránovský, *Kostnické jiskry, Evangelický týdeník* 3/2000. Dostupné v archívu Společnosti pro studium sekt a nových náboženských hnutí.

Následně bylo na 30. synodu ČCE, konaném ve dnech 18.–21. 11. 1999 rozhodnuto o přijetí Ochranského seniorátu do struktur ČCE.⁴¹ Zde byl vytvořen jediný negeografický seniorát s tím, že tomuto seniorátu byla dána jistá autonomie a prostor pro pěstování jejich vlastní tradice a odkazu.⁴² Jméno Ochrany souvisí s obnovenou Jednotou ve městě Ochrany na území hraběte Zinzendorfa.⁴³

Celý příběh konfliktu z pohledu tzv. Malé stránky pak shrnul pomocí výstižného obrazu J. Halama, jr., když pro reportáž *Beránek na kusy trhaný* uvedl: „Ta mladá kukačka prostě vyrostla v jakémsi hnízdě, ty mláďata, co rostou s ní, prostě, tím, že je kukačka, tak je prostě vyřídí, a ti, kdo ji pomáhali vyrůst a pečovali o ni, tak uštve... že jo... ale ona se může jaksi subjektivně – já nevidím do psychiky ptáka – cítit jako stehlík, protože vyrostla v tomhle hnízdě, a má za to, že je všechno v pořádku.“⁴⁴ Naproti tomu se zdá, že pro Velkou stránku konflikt začal až „velmi vážnými obviněními“⁴⁵, která se týkala služby Evalda Ruckého v libereckém sboru. Nicméně, v tom samém pořadí Velká stránka poukazovala také na to, že i v předrevoluční době v Jednotě existovaly spory o charakter církve jakožto církve lidové či vyznavačské.

Další vývoj oddělených společenství

Vývoj v Jednotě bratrské a volba biskupů

V souvislosti s oslavou 300 let od narození hraběte Mikuláše Ludvíka Zinzendorfa formulovala Jednota bratrská vizi pro svou provincii jako snahu „po vzoru svých otců budovat církve na apoštolském a prorockém základu“. 17. listopadu roku 2003 pak uzavřela „Smlouvu věrnosti s Hospodinem“, inspirovanou tzv. „Svolením na horách rychnovských“ z roku 1464 a „Památným dnem pokání a obnovení“ z 13. srpna 1727. Tato „Smlouva věrnosti“ měla dát podnět k postupnému odklonu od charismatického hnutí a přenést pozornost na kázání o Kristu ukřižovaném a zmrtvýchvstalém.⁴⁶ Jubilejní synod k 555. výročí JB pak vyzvedl „dvě nejvyšší ctnosti Jednoty bratrské: pokoru a poslušnost vůči Bohu.“⁴⁷

⁴¹ „Ustavení seniorátního výboru Ochranského seniorátu při slavnostním shromáždění 16. dubna 2000 se zúčastnili synodní senior Pavel Smetana a biskup Jednoty bratrské Adolf Ulrich“ Srov. Zpráva o vývoji situace v Jednotě bratrské v roce 2000. (Železný Brod, 10. 12. 2000) Dostupné na: <http://home.tiscali.cz/ca266494/jb-cz/zel-brod/jbozb-sbordop2000.htm> Srov. též. Brož, M. Ještě ze Synodu ČCE, Seniorát Ochranský, *Kostnické jiskry, Evangelický týdeník* 3/2000.

⁴² „Ustavení seniorátního výboru Ochranského seniorátu při slavnostním shromáždění 16. dubna 2000 se zúčastnili synodní senior Pavel Smetana a biskup Jednoty bratrské Adolf Ulrich“ Srov. Zpráva o vývoji situace v Jednotě bratrské v roce 2000. (Železný Brod, 10. 12. 2000) Dostupné na: <http://home.tiscali.cz/ca266494/jb-cz/zel-brod/jbozb-sbordop2000.htm> Srov. též. Brož, M. Ještě ze Synodu ČCE, Seniorát Ochranský, *Kostnické jiskry, Evangelický týdeník* 3/2000.

⁴³ Srov. VOJTÍŠEK, Z. Rozdělení dokonáno, *Dingir* 3/2000, str. 11–12.

⁴⁴ Přepis promluvy J. Halamy, jr. v pořadí *Beránek na kusy trhaný*, Česká televize 1999.

⁴⁵ Přepis promluvy J. Plevy, v pořadí *Beránek na kusy trhaný*, Česká televize 1999.

⁴⁶ Srov. Rucký, E., 555 let Jednoty bratrské v datech, Jednota bratrská, Liberec, 2015, str. 211.

⁴⁷ Srov. Rucký, E., 555 let..., str. 216.

Jedním z počinů dokazující odklon od charismatického hnutí, návrat ke svým kořenům a hlubokou inspiraci vlastní historií a soustředěnost na vzory otců JB je i kniha současného biskupa Evalda Ruckého *555 let Jednoty bratrské v datech*⁴⁸, ve které poučeným, pozoruhodným a pro laické čtenáře přívětivým způsobem stručně představil celou historii JB.

Ke konfliktu v Jednotě se kniha vyjadřuje pouze stručně s tím, že „tuto kapitolu života církve objektivně zhodnotí až historický pohled následujících generací“⁴⁹ a že šlo spíše o generační konflikt.⁵⁰

Vzhledem k viditelnému ústupu⁵¹ od vnějších charakteristik charismatické zbožnosti⁵² a také vzhledem k obsahu dokumentu *Obrana a vyznání* lze tedy říci, že současná JB zdroj inspirace neocharismatického hnutí, (alespoň v období následujícím po rozkolu) minimalizovala či reinterpretovala tak, aby více odpovídal životnímu stylu a hodnotám Staré i Obnovené Jednoty, a že se snaží profilovat jako církev navracející se ke svým kořenům a hluboce se inspirující svojí vlastní historií.

V březnu 2011 byli Evald Rucký a Petr Krásný se souhlasem světové Jednoty konsekrováni dvěma biskupy S. Greyem a K. Lewisem z jižní provincie USA a Západoindické provincie za biskupy Jednoty, aniž by se kdokoli zřetelně zabýval postojem minoritní části a historií konfliktu. Konsekrace se nezúčastnili ani zástupci českého Distriktu (resp. Ochránovského seniorátu ČCE) ani zástupci Kontinentální provincie Jednoty. Seniorátní výbor Ochránovského seniorátu písemně odmítl tuto konsekraci uznat.⁵³ Tato událost přispěla spíše k prohloubení oddělení než možnému budoucímu smíření.⁵⁴ Následně, 4. 3. 2012 byl biskupy S. Greyem, E. Ruckým a P. Krásným v Praze konsekrován také Jan Klas, který v roce 1999 odešel z ČCE kvůli otázce křtu.

Zápas Ochránovského seniorátu

⁴⁸ Rucký, E., *555 let Jednoty bratrské v datech*, Jednota bratrská, Liberec, 2015, str. 211.

⁴⁹ Rucký, E., *555 let...*, str. 211.

⁵⁰ „Zejména starší generace obviňovala mladší z neúcty k historii a tradicím církve. Tato generační krize vyvrcholila v r. 1998.“ Rucký, E., *555 let...* str. 208. „V církvi však také narostly nevyřešené spory ještě z doby komunismu, kdy církev neřešila různé teologické a ekleziologické otázky. Spory narůstaly i kvůli různým duchovním proudům, které procházely nejen Jednotou, ale i napříč různými církvemi. Jednak tu byl vliv liberálního smýšlení některých kazatelů a následně i charismatické hnutí, které zastávala spíše mladší generace. 1998–1999 gradovaly spory o další směřování české provincie Jednoty bratrské. Došlo ke konfliktu, jenž vyústil v připojení se menšinové skupiny k Českobratrské církvi evangelické a vytvoření Ochránovského seniorátu v jejím rámci. Ochránovský seniorát se postupně transformoval v misijní provincii světové UF.“ Rucký, E., *555 let...*, str. 210–211.

⁵¹ Ústupu od radikálních pozic Hnutí víry si všímá už i O. Halama v dokumentu *Co se to stalo v Jednotě bratrské?* „Jsme si jisti, že v průběhu let tyto důrazy i v libereckém sboru oslabují. Snad by tak bylo možné, ba nutné, se s těmito věcmi poctivě vypořádat a zároveň rehabilitovat ty, kteří varovný hlas pozvedli už před devíti lety.“ Halama, O. *Co se to stalo v Jednotě bratrské?* Turnov, 20. února 1999, str. 7.

⁵² Srov. SPALOVÁ, B. *Jednota bratrská globální i lokální*, *Dingir* 3/2009, str. 82–83.

⁵³ Srov. Německý, Miroslav, *Jednota bratrská, problém jejích současných struktur*, seminární práce, Teologie křesťanských tradic, ETF UK. Dostupné v archívu Společnosti pro studium sekt a nových náboženských hnutí.

⁵⁴ Ke vztahu k světové Unitas Fratrum srov. SPALOVÁ, B. *Jednota bratrská globální i lokální*, *Dingir* 3/2009, str. 81–83.

Ochranovskému seniorátu se po jednáních v roce 2005⁵⁵ podařilo za finanční pomoci ČCE, ekumeny a také Kontinentální provincie Jednoty odkoupit od Jednoty bratrské některé sborové budovy. V roce 2007 odkoupil od Jednoty bratrské sbor Ochranovského seniorátu svůj původní sborový dům v Revoluční 399 v Rovensku pod Troskami. Dále byl v roce 2007 od Jednoty bratrské odkoupen i sborový dům v Ujkovicích a v Železném Brodě. Historický kostelík a fara v Potštejně byly od Jednoty bratrské odkoupeny zpět v roce 2008. Sborový dům sboru Tanvald-Smržovka byl odkoupen zpět od Jednoty bratrské v roce 2013.⁵⁶

Dne 16.–18. května 2019 se konalo zasedání 35. synodu ČCE. Během něj bylo schváleno usnesení týkající se prodloužení existence Ochranovského seniorátu při ČCE včetně prodloužení účinnosti pravidel pro správu Ochranovského seniorátu při Českobratrské církvi evangelické (České misijní provincie Unitas fratrum) na dobu neurčitou.⁵⁷

Dovršení proměny Jednoty bratrské

Jednota bratrská v České republice jako protestantská reformovaná církev tedy prošla radikální proměnou, která obnášela také ztrátu tradičně či pietisticky orientovaných kazatelů, skupin a sborů. Teologicky se tak vymezila vůči evropským provinciím, které jsou spíše tradičně protestantského charakteru a přiblížila se některým provinciím ve světě, např. provincii střeadoamerické (Honduras) nebo africké (Tanzanie). S nimi si je současné vedení české provincie Jednoty bratrské teologicky blíže než s provinciemi evropskými či severoamerickými.⁵⁸

⁵⁵ Německý, Miroslav, Jednota bratrská, problém jejích současných struktur, seminární práce, Teologie křesťanských tradic, ETF UK. Dostupné v archívu Společnosti pro studium sekt a nových náboženských hnutí.

⁵⁶ Srov. Nešpor, Z. R., Vojtíšek, Z. Encyklopedie menších křesťanských církví, Karolinum, Praha, 2015, str. 488–490.

⁵⁷ Srov. Usnesení 1. zasedání 35. synodu ČCE, 16. – 18. května 2019, Autoklub ČR, Praha 1, Opletalova 29. Usnesení 1. zasedání 35. synodu ČCE. Dostupné ke stažení: <https://www.ustredicce.cz/clanek/6390-Usneseni-1-zasedani-35-synodu-CCE/index.htm>

⁵⁸ Více v: SPALOVÁ, B. Jednota bratrská globální i lokální, *Dingir* 3/2009, str. 81–83.